

SOLUȚII DE DEPOZITARE A ICOANELOR PE LEMN ȘI STICLĂ DIN PATRIMONIUL MUZEULUI DE ISTORIE SIGHIȘOARA

Niculina Ciotloș

Sesiunile de comunicări în domeniul conservării obiectelor muzeale cultural-artistice, care să îmbrățișeze toate aspectele acestei probleme atât de complexe sunt binevenite în vederea schimburilor de experiență și opinii în acest domeniu. Această lucrare am prezentat-o în urmă cu un an (2007) la o astfel de sesiune și m-am hotărât în continuare să o prezint aici.

Muzeele noastre sunt pline de mărturii ale trecutului și artei noastre.

Aceste obiecte, piese își așteaptă o din ce în ce mai bună îngrijire pentru ca să poată purta vreme îndelungată mesajul și mărturia existenței lor.

În acest sens încerc în momentul de față să transmit câte ceva din experiența personală, dobândită de-a lungul timpului, cât și din literatura de specialitate, cunoștințe de bază ale unor discipline tehnice și științifice necesare în conservare obiectelor muzeale, într-o formă simplă, dar riguros științifică și care exclude impresia că lucrul în muzeu se bazează pe rețete stabilite pe cale empirică.

Tehnicile de conservare sunt bazate pe cunoștințe în fizică, chimie, mecanică cât și științele naturii.

Specialistul care muncește în muzeu este nevoit să cunoască compoziția materială a obiectului muzeal (suportul material), caracteristicile mecanice, rezistența mecanică și sensibilitatea acestui material ca și factorii agresivi din mediul exterior, dar și din însuși interiorul materialului.

Aceste materiale folosite la obținerea obiectului muzeal sunt:

materiale anorganice naturale - din care fac parte: *granitul* (o rocă magmatică bogată în silicați care suferă degradări reduse în timp), *bazaltul* (o rocă vulcanică bogată în magneziu, fier și calciu), *creta roșie și neagră* (ce provine din pământuri colorate, și este moale și aderentă la suport), *gresia și calcarul* (rocă rudimentară cu porozitate ridicată), marmura (rocă metamorfomică nobilă), *argila* (este o pastă plastică, ușor de modelat, folosită la prelucrarea ceramicii).

materiale anorganice artificiale - sunt materiale create din materii prime anorganice naturale prin diferite tehnologii:

Ceramica - este prelucrată din diferite argile plastice și alți ingrediente

Majolica sau faianța - este o ceramică coaptă și acoperită cu email opac pe bază de staniu.

Porțelanul - este obținut dintr-o pastă de caolin cu feldspat și apoi smălțuit.

Sticla - este un material solid amorf și silicos obținut prin topirea nisipului și alți

ingredientii cu o rezistență foarte bună la agenții agresivi din atmosferă.

Emailurile - sunt materiale obținute tot din nisip, feldspat și fundanți.

Betonul și betonul armat - material obținut din amestecul nisipului cu ciment, var și apă, și eventual pentru cel armat bară din oțel (aliaj fier carbon, aliat în unele cazuri cu elemente de aliere pentru caracteristici superioare de rezistență)

Pigmenți sau coloranți obținuți din diferite pământuri bogate în oxizi.

Metalele și aliajele lor

Sunt materiale neafectate de lumină și variații de temperatură, dar sunt sensibile la acțiunea umidității, a impurităților vehiculate de aer și ale gazelor agresive din atmosferă. Degradările corozive apărute diferă de la un metal la altul, după cum unul este mai nobil decât altul.

Uneori aceste efecte sunt interesante înnobilând aspectul obiectului, iar alteori sunt dăunătoare până la distrugerea în totalitate a obiectului dacă acesta nu e stabilizat.

Metalele folosite în obținerea obiectelor de muzeu sunt:

3.1 *Fierul* - este cunoscut și prelucrat din cele mai vechi timpuri, dar este un metal instabil în formă pură, stabilitatea câștigându-și-o prin aliere cu carbonul, magneziul, nichelul, staniul, zincul, aluminiul, plumbul și altele.

3.2 *Cuprul* - sau arama este un metal ce se găsește în preajma metalelor nobile, nu este dislocuit de hidrogen și soluții acide decât în condiții speciale. În obiectele de muzeu se găsește sub formă de aliaj cu staniul (bronzul) și cu zincul (alama).

3.3 *Argintul* - este un metal moale, din categoria celor nobile, stabile din punct de vedere chimic, ușor de tras în foi subțiri și de prelucrat, din el executându-se de obicei podoabe, monede și obiecte de artă decorativă.

3.4 *Aurul* - este un metal foarte moale, ușor de prelucrat și inert din punct de vedere chimic și la acțiunea agenților agresivi din mediu. Datorită frumuseții sale, a fost agreat din toate timpurile de giuvaergii în prelucrarea lui pentru confecționarea de bijuterii, podoabe și monede.

3.5 *Platina* - este un alt metal nobil și stabil din punct de vedere chimic, de culoare argintie cu o rezistență deosebită.

3.6 *Plumbul* - este un metal de culoare cenușie cu nuanțe albastrii, de obicei mat din cauza oxizilor ce se formează ca o peliculă la suprafață, moale, ușor de prelucrat.

3.7 *Staniul* - sau cositorul este un metal des prelucrat în evul mediu fiind folosit și ca element de aliere în combinație cu cuprul la obținerea bronzurilor și la acoperirea suprafețelor prin cositorire pentru protecția acestora, dar și ca atare.

3.8 *Aluminiul* - este un metal ușor și cu o rezistență remarcabilă la agenții atmosferici și la vaporii agresivi.

Materiale organice

Sunt materiale de proveniență animală sau vegetală ce sunt puțin stabile la lumină, la acțiunea agenților atmosferici și mai ales în contactul cu microorganismele.

4.1 *Lemnul* - este unul din materialele cel mai des întâlnite în muzee, material de tip celulozic (are în componență celuloza) și care este relativ sensibil la agenții externi, dar și interni, din cauza substanței de bază - celuloza. Factorii agresivi ca umiditatea, lumina, variațiile de temperatură, atacul insectelor xilofage, dar și a fungiiilor, acționează asupra lemnului, determinând *denaturări fizice* cum sunt: umflarea, decontractarea, crăparea în lungul fibrei dar și crăparea radială; *denaturări chimice* ca: decolorarea, desfacerea legăturilor moleculare a celulozei până la transformarea ei în apă și dioxid de carbon; *denaturări biologice* cum sunt transformarea lemnului în putregai sau degradarea lui până la obținerea din substanța lemnoasă a unei pulberi fine fără consistență. Condițiile în care a fost păstrat sau este păstrat un obiect a cărei substanță de bază este lemnul, au o mare importanță în modul în care se va prezenta în viitor acesta

4.2 *Hârtia* - este un alt material celulozic des întâlnit în muzee sub formă de cărți, stampe, manuscrise, desene etc. Umiditatea este principalul factor de degradare în timp a hârtiei, a legăturilor, datorită faptului că hârtia este un material higroscopic și căruia umiditatea îi provoacă grave modificări dimensionale și distorsiuni.

4.3 *Fibrele textile naturale* - din in, cânepă, bumbac și *artificiale* - poliamide și poliester - sunt folosite din cele mai vechi timpuri și până azi sub diferite forme- ca îmbrăcăminte, tapiserii, goblenuri, covoare, panglici, steaguri etc.

4.4 *Pielea* - este un material de natură animală, folosită pentru îmbrăcăminte, încălțăminte, genți, tapiserie pentru scaune etc Este un material mai rezistent decât materiale celulozice neavând în componență legături de tipul hidrocarburilor.

4.5 *Pergamentul* - este un material de proveniență animală, folosit în redactarea diferitelor documente importante care să reziste în timp.

4.6- *Osul și fildeșul* - sunt materiale folosite din cele mai vechi timpuri pentru executarea de vârfuri de săgeată, răzuitoare, piepteni, ace de cusut etc.

Am trecut în revistă până acum materialele din care sunt executate obiectele de muzeu. Ele trebuiesc cunoscute ca structură, rezistență, sensibilitate la diferiți factori din mediu și care pot acționa asupra lor, pentru a putea interveni cu tratamente adecvate de conservare și restaurare în așa fel încât să se prelungească viața acestora cât mai mult cu putință, dar și pentru a cunoaște măsurile ce trebuiesc luate în vederea expunerii și depozitării lor ulterioare.

În amplasarea și repartizarea obiectelor se ține seamă de natura materialelor din care sunt alcătuite, de tipul morfologic și de formatul lor.

Se știe că unul din rolurile muzeului este cel de îmbogățire continuă a colecțiilor muzeului și de păstrare a obiectelor din patrimoniul cultural -artistic în cele mai bune condiții. O dată cu creșterea patrimoniului este necesară acordarea unei atenții deosebite păstrării și evidenței obiectelor aflate în colecții, într-un microclimat optim și condiții bune de depozitare, astfel încât obiectele să se afle în stare de repaus.

Tehnica originală de lucru și natura materialelor constituente ale obiectelor muzeale, conferă caracterul ulterior al degradărilor ce pot să apară la nivelul diferitelor substraturi ale obiectelor.

În cele ce urmează voi prezenta soluțiile de depozitare a colecțiilor de icoane pe lemn și sticlă din patrimoniul Muzeului de Istorie Sighișoara.

În cazul lucrărilor realizate în tehnica picturii în tempera pe suport lemnos, cele mai multe probleme le ridică degradările fizice, chimice și biologice.

La icoanele pe lemn, uneori, s-a lucrat pe lemn și alteori, pe lemn s-a aplicat o preparație din ghips. La realizarea lor s-a folosit tempera sau vopsele din ulei cu cantități mai mici sau mai mari de foiță de aur, care dădea prețioase efecte operelor iconarilor.

Deasupra păturii picturale se aplică în mai multe cazuri un verniu în scopul protejării contra agenților atmosferici și creării unor efecte optice favorabile prezentării generale a piesei. Aceasta complică și mai mult procesul de conservare.

În condițiile în care materialele cu care s-au lucrat icoanele au fost bine alese, iar condițiile de păstrare nu au fost vitrege, diferitele straturi sunt intim legate și intacte cu suportul lemnos.

În ceea ce privește degradările menționate mai sus, respectiv cele fizice, pot fi foarte variate în funcție de stratul la care apar: deformări ale suportului lemnos, strat de preparație friabil, fisuri cu tendința de desprindere, desprinderi în două ape ale stratului pictural sau ale peliculei de culoare, lacune ale stratului pictural, exfolieri sau pulverulențe la nivelul peliculei de culoare, rețele de cracluri, la toate acestea adăugându-se efectele unui atac al insectelor xilofage, care acționează împreună cu factorii de microclimat într-o relație de interdependență spre accentuarea degradării picturilor de tempera pe suport lemnos.

Colecția de icoane pe lemn a Muzeului de Istorie Sighișoara cuprinde un număr de 68 de piese și 2 porți împărâtești, majoritatea reprezentând în momentul reorganizării depozitului diverse forme de degradare fizică, chimică sau biologică, în diferite stadii, mai mult sau mai puțin avansate, acestea necesitând intervenții de consolidare a stratului pictural, de tratare a suportului lemnos împotriva insectelor xilofage și de asigurare a unei depozitări corecte.

În vederea depozitării colecției de icoane pe lemn s-a ales ca spațiu de depozitare, un spațiu aflat la nivelul al VI-lea al Turnului cu ceas în care au fost amplasate dulapuri cu polițe fixe și mobile cu roțițe, de diferite înălțimi. Soluția pe care am considerat-o optimă pentru această colecție a fost fabricarea a 70 de cutii din carton gros, ondulat, potrivite ca dimensiuni pentru fiecare icoană în parte. Se știe că materialul folosit pentru confecționarea cutiilor este ușor acid din punct de vedere chimic, dar pentru a estompa efectul nefast a acestui inconvenient am folosit la acoperirea stratului pictural cu o foiță de netex, material neutru din punct de vedere chimic. Am așezat în fiecare cutie câte o icoană și am prelucrat după caz, la cutiile mai mari decât icoanele

destinate a fi așezate în cutie distanțatoare din carton rulat în așa fel încât acestea să nu aibă joc.

Pentru a ușura accesul la o anumită icoană cu o anumită temă, pe cutie am aplicat câte o etichetă pe care este înscrisă tema icoanei și numărul de inventar. Ca și soluție posibilă pentru viitor am, ca alături de etichetă să aplic și o fotografie de dimensiuni mici ale icoanei din cutie.

De menționat este faptul că piesele sunt păstrate în condiții ce respectă normele de conservare aplicabile la acest gen de bunuri culturale cu sensibilitate mare la modificările parametrilor de microclimat, respectiv păstrarea în poziție orizontală, într-un mediu care respectă stabilitatea microclimatică, iar depozitul este dotat cu dulapuri cu uși închise care să reducă la maxim pătrunderea fluxului luminos natural distrugător pentru obiectele muzeale în cazul expunerii lor pentru o perioadă îndelungată acestuia.

În continuare voi vorbi despre pictura pe sticlă, care a fost cultivată încă din antichitate și până în zilele noastre, când a ajuns un meșteșug popular. În țara noastră această artă a apărut în cea de-a doua jumătate a secolului al XVII-lea.

Sticla folosită este o foaie subțire, foarte fragilă, uneori ondulată destul de pronunțat și cu bule de aer cauzate de o turnare a sticlei defectoasă.

Vopselele utilizate au avut uneori rețete cunoscute, de ulei sau apă, altelei compoziții surprinzătoare din fiere de bou, infuzii sau pământuri folosite drept pigmenți. Bronzul și foițe subțiri de aur se foloseau la fonduri sau aureole.

La icoanele pe sticlă se aplica întotdeauna o dublură din lemn care uneori avea profil sculptat (sipe). Cele mai frecvente degradări sunt cele fizice prin desprinderea de strat pictural prin spargerea sticlei sau desprinderea de bucăți din lemn a ramei.

Colecția de icoane pe sticlă a Muzeului de Istorie Sighișoara cuprinde un număr de 140 de icoane pe sticlă pentru care am confecționat tot atâtea huse din netex pe care le-am aplicat etichete cu tema icoanei și numărul de inventar. Și aceste icoane au fost depozitate în aceeași încăpere, dar în dulapuri diferite destinate colecției de icoane pe sticlă.

În concluzie, trebuie menționat la finalul lucrării că a conserva înseamnă a efectua operații tehnice prin care se urmărește prelungirea la maximum posibil a vieții unui obiect de artă sau istoric. De asemenea disciplina numită *conservarea bunurilor muzeale* este un domeniu de activitate complex ce presupune o muncă susținută de cercetare a acestor bunuri de patrimoniu și a materialității acestora.

Icoane pe lemn

Icoane pe sticlă

LÖSUNGEN FÜR DIE LAGERUNG DER IKONEN AUF GLAS UND HOLZ DES SCHÄSSBURGER GESICHTSMUSEUMS

(Zusammenfassung)

Vorliegende Arbeit stellt kurz organische und anorganische Materialien vor, welche zur Herrichtung der Museumsstücke benutzt werden, sowie die zur Lagerung der Sammlung von Ikonen auf Glas und Holz des Museums erforderliche ergriffene Massnahmen.